

Nr 12

Utlåtande angående verkställd granskning av riksbankens och riksgäldskontorets styrelse och förvaltning.

Enligt § 4 i den för bankoutskottet gällande instruktionen har utskottet att undersöka och granska *riksbankens* tillstånd och huru densamma styrd och förvaltdad blivit, och hör utskottet därvid med synnerlig uppmärksamhet följa de fullmäktiges åtgärder, som avser metalliska kassans upprätthållande samt myntväxlingens fortgång och bestånd.

För granskningens verkställande har utskottet tagit del av *dels* fullmäktiges i riksbanken allmänna och särskilda protokoll samt direktionens och industristyrelsens protokoll ävensom protokoll från gemensamt sammanträde med fullmäktige i riksbanken och i riksgäldskontoret, samtliga protokoll för tiden från och med den 10 januari 1963, intill vilken dag ansvarsfrihet beviljats för fullmäktiges i protokollen antecknade beslut och åtgärder, och till början av innevarande års riksdag, *dels* den av riksdagens revisorer avgivna berättelsen om verkställd granskning av riksbankens tillstånd och förvaltning under år 1962, *dels* ock fullmäktiges med utskottets memorial nr 1 till riksdagen överlämnade berättelse angående riksbankens tillstånd, rörelse och förvaltning under år 1963, ävensom de redogörelser, som av styrelserna för riksbankens avdelningskontor lämnats i avseende å dessa kontors förvaltning under samma år.

Vid granskningen har för utskottet varit tillgänglig jämväl en särskild redogörelse för verksamheten vid riksbankens sedeltryckeri under år 1963. Riksbankens pappersbruk i Tumba har per den 1 november 1963 överlåtits till Aktiebolaget Tumba bruk. Någon slutgiltig särskild redogörelse för pappersbrukets verksamhet under år 1963 har ännu icke avlämnats.

I fråga om metalliska kassans ställning, sedelutgivning, in- och utlåningsrörelse ävensom övrig verksamhet vid riksbankens huvud- och avdelningskontor samt vid riksbankens pappersbruk och sedeltryckeri tillåter sig utskottet att för en närmare kännedom om hithörande förhållanden hänvisa till de redogörelser, som lämnats i de berättelser, vilka avgivits av riksdagens revisorer och fullmäktige i riksbanken.

Å sin utlånings- och övriga rörelse under år 1963 har riksbanken erhållit en nettovinst av 133 154 448 kronor och 37 öre.

I avseende härpå hänvisas till de specificerade uppgifter beträffande riksbankens vinst- och förlusträkning, som förekommer i fullmäktiges nyssnämnda, av utskottet med memorial nr 1 till riksdagen överlämnade berättelse.

För den granskning av *riksgäldskontorets* styrelse och förvaltning, som

åligger innevarande års riksdags bankoutskott, har utskottet tagit del av *dels* de allmänna och särskilda protokoll, som blivit förda hos fullmäktige i riksgäldskontoret från och med den 10 januari 1963, intill vilken dag ansvarsfrihet tillerkänts fullmäktige för deras i protokollen antecknade beslut och åtgärder, till och med den 9 januari 1964, *dels* den av riksdagens revisorer avgivna berättelsen om granskning av riksgäldskontorets tillstånd och förvaltning för tiden 1 juli 1962—30 juni 1963, *dels ock* fullmäktiges med utskottets memorial nr 2 överlämnade, till 1964 års riksdag avgivna berättelse.

Sedan utskottet numera fullgjort sitt granskningsuppdrag får utskottet avgiva berättelse över den verkställda granskningen.

1:o) **Penning- och valutapolitiken.** Vid 1963 års ingång förutsågs att den ekonomiska utvecklingen i Sverige under året icke skulle komma att präglas av vare sig något generellt inflationstryck eller några allmänna recessionstendenser. Kännetecknande för det samhällsekonomiska balansläget syntes emellertid vara att efterfrågan skulle komma att riktas med en viss ojämnhet mot olika näringsgrenar och olika delar av arbetsmarknaden.

Samtidigt som speciella anpassningsproblem gjorde sig gällande inom Sveriges ekonomi under 1963, skedde en stark nedtoning av kvarstående kontraktiva tendenser. Särskilt under det sista halvåret var de expansiva dragen i konjunkturbilden förhärskande. Risken för att den samhällsekonomiska balansen skulle rubbas hade tidigare härrört från en konjunkturavmattning. Den kom nu successivt att förskjutats till att i stället ligga i en alltför stark ökning av efterfrågan.

Även i den internationella konjunkturen inträdde en omsvängning under 1963. Den något mattare konjunkturfas, som i Västeuropa i stort sett sträckt sig från hösten 1961, efterföljdes med början under våren 1963 av ökad inhemsk efterfrågan i de skilda länderna. I vissa västeuropeiska länder, bl. a. Frankrike, Italien och Schweiz, medförde denna utveckling inflatoriska inslag, medan i andra aktivitetshöjningen blev möjlig i stort sett utan påtagliga symtom på bristande totalekonomisk balans. I stället för en emotsedd försvagning i Förenta staternas ekonomi skedde en acceleration i tillväxttakten under det sista halvåret. Trots denna utveckling fanns där vid slutet av 1963 outnyttjade reserver såväl av arbetskraft som av teknisk kapacitet.

Med förändringen i konjunktursituationen svängde successivt den tidigare överlag expansivt inriktade ekonomiska politiken i industriländerna till ökad grad av restriktivitet. I Förenta staterna var externa balansskäl huvudmotivet för den diskontohöjning som skedde i juni 1963 och för det förslag som ungefär samtidigt framlades om en ränteutjämningskatt,

avsedd att hålla tillbaka kapitalexport. Den åtstramning som skedde av den ekonomiska politiken i flertalet västeuropeiska länder syntes däremot betingad av hänsyn till den interna ekonomiska stabiliteten. Inom främst EEC-området förmärktes under 1963 en tydlig tendens att tillmäta stabilisering av priser och kostnader större uppmärksamhet än tidigare. Som ett led i denna politik har priskontroll kommit att tillämpas i flera västeuropeiska länder.

För Sveriges vidkommande påverkades exportutvecklingen av den förbättrade internationella konjunkturen. Den tidigare markanta nedgången i exportefterfrågan på skogsindustriens produkter avbröts. Även för flertalet övriga större varugrupper har utförselsiffrorna stigit, och totalt beräknas exportvolymen ha ökat med 8 procent.

Tyngdpunkten i den inhemska expansionen låg i Sverige, liksom i flertalet västeuropeiska industriländer, på konsumtionen, bostadsbyggandet och de offentliga investeringarna. I genomsnitt uppgick konsumtionsökningen till över 4 1/2 procent. Därvid svarade den privata konsumtionen för 4 och den offentliga för 6 procent. Byggnadsvolymens tillväxt, som beräknas till 5 1/2 procent, synes ha bestämts av byggnadsindustriens kapacitetsgränser. Inom det begränsade byggnadsutrymmet ökade kommunala byggen snabbast med över 15 procent, medan bostadsproduktionens tillväxt stannade vid 3 1/2 procent.

Totalt ökade de fasta investeringarna under 1963 med samma procenttal som nationalprodukten eller 3 1/2 procent. Inräknas lagerförändringarna, som visade en stark nedgång, blev investeringsutvecklingen svagare. Avsaktningen i näringslivets investeringsefterfrågan uppvägdes av ökningen av de offentliga investeringarna.

Efterfrågeökningen inom landet påverkade inte i någon balansrubbande riktning importen. Ökningen av denna blev i stället lägre än för exporten, och underskottet i handelsbalansen minskade. Bytesbalansen uppvisade en obetydlig försvagning, främst beroende på att svenska turistutgifter utomlands ökade i något snabbare takt än utländska turisternas utgifter i Sverige. Utvecklingen av valutareserven, som minskade obetydligt under 1963, innebär närmast en stabilisering på den nivå som uppnåts under de båda föregående åren.

Den här skisserade utvecklingen föranledde en skärpning av den ekonomiska politiken. Ännu vid årets början bedömdes det som riktigt att sänka diskontot med en halv procent. Under våren förmärktes emellertid begynnande tecken till omsvängning i konjunkturen; främst gällde detta byggnadsindustrien. En återhämtning skedde på arbetsmarknaden. Företagens möjligheter att utnyttja investeringsfonderna upphörde under april månad och arbetsmarknadspolitiken inriktades på att utjämna en begynnande splittring i arbetsmarknadsläget. Särskilt gällde det att dämpa tendenserna till överhettning inom byggnadssektorn. I detta syfte uppsköttes en del of-

fentliga byggnadsprojekt. Den under 1962 expansiva kreditpolitiken omlades successivt i återhållande riktning. Sitt tydligaste uttryck fick denna politik i riksbankens diskontohöjning i juni med en halv procentenhet till 4 procent.

Under 1963 skedde en stark kreditexpansion, främst genom affärsbankernas utlåning. Denna växte under årets första hälft i avsevärt snabbare takt än under motsvarande tid 1962. Genom räntehöjningen i juni underströks åtstramningsbehovet. I augusti såg sig riksbanken därutöver föranlåten att införa begränsningar i bankernas möjlighet att upptaga lån i riksbanken. På vissa håll inom näringslivet medförde dessa begränsningar särskilda upplåningssvårigheter, beroende på bankförbindelsernas likviditetsläge och låneengagemang. Även om den förda politiken ledde till att styrkan i kreditgivningens tillväxt avtog, växte dock utlåningen under andra halvåret mer än under andra halvåret 1962. Totalt steg affärsbankernas utlåning under 1963 med över 3 miljarder kronor eller inemot 20 procent. Den under 1962 inträdda förbättringen i bankernas likviditetsläge efterträddes under 1963 av en markant försämring. Mot en ökning av de likvida tillgångarna på omkring 1,5 miljard kronor under 1962 svarade en nedgång på ca 300 miljoner kronor under 1963. Minskningen gällde främst bankernas innehav av kortfristiga statsobligationer och skattkamarväxlar men efter hand också innehavet av långa statsobligationer.

Även på kapitalmarknaden skedde en omkastning av läget under våren 1963. Efter angivandet av det nya ränteläget i början av året genom diskontosänkningen och emissionen av ett nytt, långfristigt statslån upphörde förväntningarna om ytterligare räntefall. Till de vikande obligationskurserna under våren bidrog också att affärsbankernas intresse för förvärv av obligationer upphörde till följd av deras svagare likviditet. Den fortgående konjunkturförbättringen medförde under våren förväntningar om en diskontohöjning vilka endast tillfälligt bröts genom riksbankens höjning av diskontot i juni. Under sensommaren och hösten fortsatte försvagningen av kursläget genom utbud i accelererad takt. Då verkningarna härav slog igenom på ränteläget, fann riksbanken anledning att ingripa genom obligationsköp, vilkas belopp kom att uppgå till ca 300 miljoner kronor.

På aktiemarknaden var omsättningen mycket livlig under 1963. Kursstegringen, som uppgick till 23,8 procent, synes ovanligt häftig även med hänsyn tagen till konjunkturförbättringen. Den bör dock ses mot bakgrund av de närmast föregående årens utveckling. En kursuppgång under år 1960 på 0,4 procent hade efterföljts av ett kursfall på 0,6 procent år 1961 och 8,1 procent år 1962. För den gångna fyraårsperioden har således kursstegringen varit ca 13 procent, vilket motsvarar ett årsgenomsnitt av ca 3 procent.

Under 1961 och 1962 svarade i huvudsak den privata sektorn — omfattande bostadsbyggandet och näringslivet — för nettoupplåningen på mark-

naden. Från den offentliga sektorns sida ägde nettoupplåning rum endast tillfälligt, beroende på att de stora statliga inkomstöverskotten under dessa år i stort sett balanserade kommunernas upplåning. Under 1963 förändrades krediternas fördelning på dessa låntagargrupper. Netto uppstod ett upplåningsbehov för den offentliga sektorn om ca en miljard kronor, varav kommunerna svarade för den dominerande delen. Utvecklingen för staten följde under större delen av 1963 mönstret från de närmast föregående åren med ett kvarstående inkomstöverskott. En förändring inträffade emellertid under sista kvartalet, främst beroende på återbetalningen av överskjutande skatt, varigenom för hela året ett statligt utgiftsöverskott av begränsad omfattning uppstod. En konsolidering av statsskulden skedde under 1963 genom ökad långfristig upplåning och minskning av de kortfristiga skulderna. Sålunda reducerades riksbankens innehav av skattkammarsväxlar genom att riksbanken i stället förvärvade statsobligationer.

Även förmedlingen av krediter till bostadssektorn och näringslivet ökade väsentligt 1963. Bostadskreditgivningen steg totalt med omkring 3/4 miljard kronor jämfört med 1962. Denna utveckling var möjlig, trots att taktiken från 1962 för avlyften av byggnadskreditiv inte kunde uppehållas. Trots den obetydliga stegringen av näringslivets investeringar fortsatte företagens upplåning på den organiserade kreditmarknaden att öka under 1963. Upplåningsökningen var till största delen förlagd till affärsbankerna. Aktieemissionerna avtog medan obligationsemmissionerna fick en växande betydelse.

På valutaområdet har en utbyggnad skett av det internationella betalningssamarbetet. Sverige träffade under 1963 en överenskommelse med Förenade staterna, innebärande att vardera landet får möjlighet att vid behov kortfristigt låna det andra landets valuta. Överenskommelsen omfattar 50 miljoner dollar eller drygt 1/4 miljard kronor. Om en utlåning från svensk sida aktualiseras, representerar den en tillgång som inräknas i valutareserven. Sverige deltar även aktivt i översynen av utformningen av betalningssystemet på längre sikt. Detta sker dels inom ramen för internationella valutafonden, dels i en grupp med representanter för tio ledande industriländer. Uppgiften för den sistnämnda utredningen är att söka fastställa hur det internationella betalningssystemet på grundval av oförändrat guldpris och fasta växelkurser skall möta framtida likviditetsbehov.

Vad i detta ärende förekommit har utskottet härigenom velat för riksdagen

omförmåla.

2:o) **Protokoll och berättelser.** Utskottet har inhämtat, att fullmäktige i riksbanken avser att senare förelägga riksdagen frågan om den fortsatta driften vid Tumba pappersbruk. Då utskottet således räknar med att i annat sammanhang kunna uttala sin uppfattning om vissa frågor samman-

hängande med pappersbrukets verksamhet avstår utskottet från att nu särskilt beröra detta ämne.

Vid granskning av ovannämnda protokoll och berättelser har utskottet i övrigt icke funnit något förhållande, som påkallat särskilt yttrande från utskottets sida; vilket utskottet härmed får för riksdagen
anmäla.

3:o) **Ansvarsfrihet för fullmäktige i riksbanken.** Riksdagens revisorer har för sin del tillstyrkt att ansvarsfrihet för riksbankens förvaltning under den tid revisionen omfattat beviljas fullmäktige i riksbanken.

I enlighet med föreskriften i § 4 av den för utskottet gällande instruktionen vill utskottet meddela, att, med avseende å riksbankens tillstånd, styrelse och förvaltning under den tid, granskningen omfattat, utskottet för för sin del anser, att ansvarsfrihet bör beviljas fullmäktige.

Utskottet hemställer alltså,

att ansvarsfrihet må beviljas fullmäktige i riksbanken *dels* för förvaltningen under år 1962 av bankens såväl huvudkontor som samtliga avdelningskontor i orterna, *dels ock* för de beslut och åtgärder, som finnes antecknade i fullmäktiges protokoll från och med den 10 januari 1963 till och med den 9 januari innevarande år.

4:o) **Ansvarsfrihet för fullmäktige i riksgäldskontoret.** Riksdagens revisorer har för sin del tillstyrkt, att ansvarsfrihet för riksgäldskontorets förvaltning under den tid revisionen omfattat beviljas fullmäktige i riksgäldskontoret.

I enlighet med föreskriften i § 4 av den för utskottet gällande instruktionen vill utskottet meddela, att, med avseende å riksgäldskontorets ställning och förvaltning under den tid, granskningen omfattat, utskottet för sin del anser att ansvarsfrihet bör beviljas fullmäktige.

Utskottet hemställer alltså,

att fullmäktige i riksgäldskontoret må tillerkännas ansvarsfrihet ej mindre för den av riksdagens revisorer granskade förvaltningen av riksgäldskontoret under tiden 1 juli 1962—30 juni 1963 än även för alla beslut och åtgärder, som finnes antecknade i fullmäktiges protokoll från och med den 10 januari 1963 till och med den 9 januari innevarande år.

Stockholm den 17 mars 1964.

På bankoutskottets vägnar:

C. G. REGNÉLL

Närvarande:

från första kammaren: herrar Ståhle, Schmidt, Gustaf Henry Hansson, Åke Larsson, Palm, Gorthon,* Augustsson och Mattsson;

från andra kammaren: herrar Regnéll, Sköldin, Persson i Skänninge, Berglund, Hansson i Önnarp, Hagnell, Larsson i Umeå och Bengtsson i Landskrona.

* Ej närvarande vid justeringen.